
REGIA BIBLIOTECA DELL' UNIVERSITA' DI TORINO
G. XI. 27.

Ex libris Beccarii
[illegible]

Wlia ui Ia n io

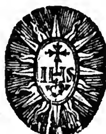
HIERONYMI ARCONATI

è Soc. IESV

PROLUSIONES POSTHUMÆ

IN GRATIAM

ACADEMIÆ
Rhetorum Braydensium
editæ.

MEDIOLANI,

Typis Iosephi Pandulphi Malatestæ. 1702.
Superiorum permissu;
Et Priuilegio.

SPIRITUS FRANCISCUS ROSIGNOLIUS

E SOCIETATE IESU,

Præpositus Prouincialis Prouinciæ Mediolanensis.

CUm librum, cui titulus est *Prolusiones posthumæ Hieronymi Arconati è Soc. Iesu*, aliquot eiusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; facultate nobis à Patre nostro Generali Thyrso Gonzalez communicatâ, concedimus, vt typis mandetur, si ita ijs, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has literas manu nostrâ subscriptas, & sigillo Societatis nostræ munitas dedimus. Genuæ 16. Martij 1702.

Spiritus Franciscus Rosignolius.

IMPRIMATVR.

Fr. Angelus Maria Battianus Sac. Th. Magister, ac Vicarius Generalis Sancti Officij Mediol. &c.

Bartholomaeus Crassus Can. Ord. pro Eminentiss. Card. Archiepiscopo.

Angelus Maria Maddius pro Excellentiss. Senatu.

RHETORVM BRAYDENSIVM ACADEMIÆ.

HIERONYMI ARCONATI è Soc. IESU adoleſcentis innocentiſſimi acerba mors eos omnes, qui eius indolem planè auream, & mores ſuauiſſimos norant, improuiſo ictu adeò perculit, vt quicquid eidem fuerat religioſæ ſupellectilis, id omne tum ab externis, tum à noſtris arreptum fuerit, quò iactura extincti iuuenis aliquatenus leniretur. Danda igitur inſuper fuerant eius amantiſſimis diſcipulis ingenij, quæ ſupererant, monumenta; proluſiones videlicet, quas habuit, cùm grammaticam & humaniores literas apud nos doceret, quas plurimi iteratis precibus poſtularunt. Has itaque habes, lector humaniſſime; ſed vtcunque & venuſtate ſtyli, & ſalibus, & poëticis imaginibus eas commendandas cenſueris; ij tamen, qui viuas quodammodò ex ipſius ore excepere, vbi iterum vocem dicentis, pronuntiandiq; gratiam ſibi præſentem reſtituerint, vbi animi illius in om-

nium animos illabentis memoriam excitauerint, longè venuſtiores profectò ſentient, & neſcio quâ præditas vitâ, quam cæteri fortaſſe non ita facilè experiantur. Nihil iccirco ex ijs demptum fuit. Reticentias nonnullas, & vocabula ſcholarum interdum barbara, facetè in carmen deducta, periodum aliquam pendentem, conſtructione etiam ſtudioſè impeditâ, nec non interdum verſus ex hemiſtichijs Virgilij, cuius erat ſtudioſiſſimus, datâ operâ concinnatos, atque alia huiuſmodi omnino intacta reliquimus. Siquidem iſta alumnis ipſius auditoribus, eorumque amori ac deſiderio potiſſimùm damus; qui, ſiquid fortè ab alijs deſideretur, oris & geſtûs bene memores, actione ipsâ in mentem reuocatâ, facilè ſupplebunt. Sed quota pars iſta ingenij huius præclariſſimi adoleſcentis? Nam, vt Philoſophiæ, diuinarumque ſcientiarum ſtudia omittam, erat ille in geometriâ apprime verſatus, atque vtriuſque analyticæ tum veteris, tum nouæ arcana ingreſſus, ad diſciplinas mathematicas natus videbatur. Nihil erat adeò abſtruſum, quod non ſagaciſſimè inueſtigaret; nihil tam vaſtum, ac diſſipatum, quod non illico in ſuas partes digereret,

atque

atque in vnum contraheret ; & quidem tantâ facilitate, vt, veluti per otium, arduis & difficillimis facultatibus animum reficere videretur. Sed ista quoque exigua & leuia, si cum ingenij dotibus integritatem morum, Christianam animi demissionem, pietatem, modestiam, mansuetudinem, & quandam hilaritatem, natam ex innocentiâ, comparemus. Itaque vitam ab infantiâ vsque ad obitum innocentissimè exactam in ipso ætatis flore mors occupauit ; mors tamen adeò læta, adeò tranquilla, vt decumbenti ingruerit placidissimi instar somni. Nec potuit vllâ nube serenam frontem infuscare, nec risum illum, indicem pacis, post obitum quoque in labris relictum, ausa fuit, vt ita dicam, lædere; vt nihil planè funereum, nihil lugubre in eo cadauere cerneretur. Quamobrem, quandiu expositum inter nos fuit, hilaritate illâ adhuc superstite, lacrymas omnium temperabat ; nec seriò luctus visus est incipere, nisi post tumulum.

Vobis itaque, Rhetores humanissimi, institutoris vestri vocem quodammodò in his paginis relictam, iterum audiendam exhibemus. Vos ille incredibili amore ac diligentiâ vniuersos literis & pietate for-

mabat, labore, etiam per autumnales ferias, nunquam fere intermiſſo; neque vnquam loquentem audiuimus niſi de Deo, de rebus cœleſtibus, de literis, & de ſtudijs veſtris, in quibus viſus erat vnicè collocaſſe delicias ſuas. Scripta quoque ferè omnia ab eo relicta academias veſtras continent, oratiunculas panegyricas, elogia, atque epigrammata honorifica in laudem veſtram; nec non numerorum, architecturæ militaris, atque huiuſmodi artium elementa vobis tradenda, veluti quædam otia humanioris literaturæ: vſq; adeò præſtantiſſimum illud ingenium, nobis quodammodò ereptum, ad vos penitus tranſtuliſtis. Vos denique huius amantiſſimi inſtitutoris bene conſcij, lethalis morbi acerbiſſimo nuncio perculſi, quibus lacrymis, quibus precibus ac votis ſupplices ante altaria vitam efflagitaſtis! Quibus ille officijs deuinctus, paulò priùs quàm luctam cum morte aggrederetur, gratias vobis referri maximas, & veſtris precibus commendari ſupremis fere vocibus exorauit. Quamobrem monumenta iſta literaria, quæ iuris veſtri ſunt, vobis amantiſſimis, atque ipſi viciſſim adhuc cariſſimis, exhibita ac dedicata, æquo libentique animo excipite.

PRO-

PROLUSIO
HABITA
IN MEDIÆ GRAMMATICÆ CLASSE.

ANtequam, pro hâc, quæ mihi recens atque insperatò obtigit, Grammatices ex Superiore loco tradendæ Prouinciâ, antequam, inquam, prima facultatis huiusce rudimenta euoluere aggrediar, dabitis mihi hanc veniam, quotquot huc conuenistis, Sapientissimi Patres, vt, traductâ iam nunc ad nouos discipulos prolusione meâ, pauca quædam studijs, ac moribus instituendis conducentia eos in præsentiâ commoneam. Quod sicui fortè parum opportunè grauissimam hanc concionem aduocasse videar, cùm mihi in animo sit Adolescentulos vnicè alloqui; id à me eo etiam consilio factum intelligat, vt nouo Præceptori apud nouos discipulos dicere incipienti auctoritatis aliquid hæc sapientum virorum corona conciliet. Ne verò peruulgata iam, ac sæpius audita recinendo, plus nimio quam par est, ve-

ſtrâ in me audiendo humanitate abutar, ſatiùs duxi poeticè atque allegoricè, vt minùs moleſtæ auribus accidant, res cæteroquin notiſſimas conueſtire. Allegoriam porrò è re nauticâ petam. Nimiùm enim multa ſunt, in quibus literarij ac maritimi curſus eadem prorſus eſt ratio. Quamobrem ſub allegoricis ventorum, procellarum, atque id genus nominibus, ea, de quibus diſcipulos iam nunc præmonitos velim, complectar. Adeſte igitur animis, Adoleſcentes. Quotquot ad hanc palæſtram hodie literis operam daturi acceſſiſtis, inſtructam nauim conſcendiſſe vos credite, in quâ ad ſapientiæ portum contendatis. Veſtris in libris hydrographicas tabulas, in hiſce ſcamnis tranſtra, ſi placet, agnoſcite. Bellicum hoc vexillum non adeò lacerum, ac diſſutum eſt, vt puppi præfigi non poſſit. Eia agite, quod vobis bene ac feliciter vertat, funem præcidite, vela tendite, remis incumbite. Sed antequam in immenſum hoc difficultatum pelagus progrediamini, ipſe interim, ſumptâ Nauarchi emeriti iam, ac rude donati perſonâ, ea, quæ in totâ hâc nauigatione vel ſeruanda, vel vitanda ſunt, præmonebo. Vos quæ hîc de nauticis rebus audietis, de literarijs ſtudijs dici intelligite.

Siſtite. Quis præceps iubet ardor carbaſa vẽtis
Tradere, & ignotos remis propellere fluctus?
Siſtite; parua mora eſt. Defunctũ mille periclis,
Expertumque viæ, Iuuenes, audite Magiſtrum.
Mox maris edocti inſidias, ſcopuloſque latentes

Ibi-

Ibitis, & tuti vastum sulcabitis æquor.
Principiò Cælum, Cæloque errantia latè
Sydera solicitum iubeo prædiscere Nautam,
Pleïades, pluuiasque hyadas, geminosq; Triones,
Arcturum, & crebris metuendũ Oriona nimbis.
Nulli adeò obseruanda graui sunt sydera curâ,
Quàm quibus ignotas pelago perquirere terras
Fert animus, dubijsq, ratem committere ventis.
Ergo, priùs tumidũ remis quàm scindimus æquor,
Nomine quamque suo, & certo dignoscere vultu
Cura sit, & proprios stellarum discere motus.
Qui Cælo vigiles oculos, animumque tetendit,
Non illum aduerso veniens Aquilone procella
Occupat, ignarumque viæ, & nil tale timentem.
Namq; vbi ab Eolijs Boreas erumpere claustris
Cogitet, & magno pelagus miscere tumultu,
Cynthia sanguineo vultum suffusa rubore,
Astraq; per nebulas tremulam vibrantia lucem
Signa priùs manifesta dabunt, queis rite notatis,
Instanti poteris puppim subducere nimbo.
Præcipuè stella est toto spectabilis axe
Celsior assurgens prope tardi plaustra Bootæ.
Illa regit dubios omni in discrimine Nautas;
Illa docet quando remis impellere marmor
Conueniat, quando in portum deducere classes;
Tendere quò cursum velis, quo flectere proram.
Hæc nunquam impuris pelagi se proluit vndis:
Hanc Græci, hanc Latij seruãt de puppe Magistri.

Et licet indigni narretur fabula facti,
Hanc Iouis imperio positam super astra puellam
Amissâ pretium pro virginitate tulisse;
Ne vos vera tamen deliria credite vatum.
Namq; hæc diuinæ nunc sacra est stella Parenti,
Quæ Cæli conuexa super mortalibus ægris
Optata affulget certæ Cynosura salutis.
Sit vobis Dux illa viæ: namque, auspice tanto
Sydere, nequidquam, magnum tollentibus austris
Ionium, sæuæ bacchabitur ira procellæ.
Hoc primũ, hoc repetẽs iterũq;, iterũq; monebo:
Quisquis inoffensis vada scindere salsa carinis
Expetis, & dulci tandem consistere portu,
Parthenidem assiduis supplex venerabere votis,
Parthenidem cæloque simul pelagoq; potentem.
Præsertim dubiũ nubes quando horrida solem
Condit, & incipiunt agitata tumescere ventis
Æquora; tum meritis cumulare altaria donis
Præstiterit, positasq; humiliẽ procumbere ad aras.
Sæpe etiam medijs demerso profuit vndis
Te prece, te lacrymis, bona Virgo, in vota vocasse.
Vidi equidem, qui nunquã ausus se credere põto,
Ni priùs ante aras, diuinæque ora Parentis
Implorasset opem, facilesque in carbasa ventos.
Multùm adeò ratibus prosunt hæc vota, neq; illũ
Parthenis ex alto nequidquam spectat olympo.
Nec minùs interea mihi non laudatus abibis,
Florea qui solitus Diuæ contexere serta.

Cin-

Cingis odoratis sublimia tempora donis.
His ego felices quæcunque ad litora cursus
Polliceor, pelagi obsequiū, zephyrosq; fauentes.
Nec seruare tamen stellas prohibebo minores:
Præcipuè clarum quæ traxit nomen ab igne,
Quæ Graijs Pyros, Ausonijs Ignatius audit.
Ille tibi, siquando vapor se tollat ad auras
Improbus, & placidū Cynosuræ sydus inumbret,
Ille tibi monstrabit iter, cursumque docebit;
Disiectâ donec rursum se nube, recludat
Sydus hyperboreum, primaque in luce coruscet.
Nō minor est vētis cura impēdenda, neq; illos
Ignorare impune licet. Nam, carcere rupto,
Sæpe ruit Boreas, pelagoque incumbit aperto.
Ille procelloso tumidus præcordia fastu
Ocyùs auulsas humili de litore puppes
Disijciet procul, & magno propellet in altum
Impete, prærupto vallans circum vndique ponto.
Tum verò immanes vndarum ad litora montes
Flamine torquet agēs, volitatq; ꝑ ęquora victor:
Et modò iactatam sustollit ad astra carinam,
Et modò, deductis in tartara deprimit vndis.
Heu ventis ne tu nimiùm confide secundis,
Neu te præcipitem ventosa superbia fallat.
Ah quoties vano nimiùm dum turgida fastu
Vela animique tument, maioraq, viribus audent,
Ah quoties tenui nocuit tumor ille carinæ!
Et quamuis magnam, Boreâ impellente, videris

Confecisse viam, pelagoque volasse patenti,
Nunquā ego cæca tamen cursûs cōpendia, nūquā
Laudarim, tantis quādo hæc sunt empta periclis.
Quin, age, nauigijs tunc cùm violentior aura
Incidit, id metuens, humilem lege litoris oram;
Altum alij teneant; tu prudens contrahe vela.
Ni facis, & Boream mauis audire vocantem,
Heu miser in quales pelagi te proijcis iras!
Nunc volat, excusso tua cymba soluta timore;
Mox erit hoc ipsum exitio, tumidisq; sub vndis
Naufraga mergetur, felici naufraga vento.
Tunc vasto frustra cernes de gurgite portum,
Seraque per surdas iactabis vota procellas.
Nec tu litoribus fidis, me consule, proram
Solueris, horrificis cùm videris eminus alis
Agglomerare Notum tetras caligine nubes.
Ille imbres, densamq; polo rapit humidus auram,
Et trepidos nigro contristat turbine nautas.
Continuò ex oculis tenebrosa volumina solem
Eripiunt, mæstamque cient super æquora noctem.
Inde tibi tristes pelagus denunciat iras,
Et fremit, & nigris ferale immurmurat vndis.
Heu malè tum poterit recto producere cursu
Puppis iter; manibus nam tunc horrore remissis
Arma cadunt, tetraque iacens sub nube Magister
Immemor astrorum cælo diffidit & arti.
Hæc tu tristitiæ teterrima flamina longè
Effugito. Tristes si cingunt æthera nimbi,

Non tibi tunc prudens quisquã persuadeat auctor
Vt tali speres portum contingere Cælo.
Scilicet, ut facili procedant carbasa cursu,
In primis hilares animos, cœlique requiri
Lætitiam pelago experti docuere Magistri.
Nam tacitis mæror rodens præcordia curis
Submittitque animos, & inertia corpora vincit.
Hinc artus torpore graui constricta repentè
Nautica consuetos non explet turba labores:
Multa gemit, cœptoque velit desistere cursu.
Sed neq; quã multæ species, & quanta nocendi
Nomina sint stygio laxatis carcere ventis
Edocuisse vacat. Nunc, quæ mage noxia Nautis
Flamina, solicitum memori te condere mente
Sufficiat, tristemq, Notum, Boreamq; tumentem.
Sit Zephyrus lenis, qui te comitetur euntem:
Tuta magis, quo lenta magis, per cærula puppis
Ibit, & optatos intrabit denique portus.
At non ventorum rabies totumque profundo
Excitum pelagus mage torqueat anxia curis
Pectora, quàm placidi fallax pellacia ponti.
Væ tibi, si ventis quacunque silentibus, altum
Tranquillis Neptunus aquis distenderit æquor:
Duroque argento, solidoque simillima vitro
Litoribus placidè acclinis latè vnda quiescat.
Tum medio immotam sistunt maris otia pinum
Æquore; tum nullo sinuantur carbasa flatu.
Deiectæ cecidere manus, lentusque per artus

Sudor ĳt: piget assiduis insistere remis.
Nec longũ in medio tempus, cùm protinus omnes
Enerues pereunt ignauo in corpore vires:
Et quæ sufficeret multos annona per annos
Temporis exigui cursu consumpta recessit.
Otia sæpe nocent plus quàm nocuere procellæ:
Et quos non Boreas, non terruit Auster euntes,
Segnities deuincit iners, cursusque secundos
Abrumpit, magnis obsistens inuida cœptis.
Noui ego, præpropera qui captus amore quietis,
Cùm summâ lætus iam iam de puppe propinquos
Cerneret, optatosque diu se attollere portus,
Restitit, & fessâ consedit in æquore naui.
At non huic portus, non expectanda corona est,
Quem sic exigui facies inopina laboris
Territat, & cœpto remouent mala tædia cursu.
Nil probo si præcox præuertat tempore votum,
Atque immaturam cupiat iam Nauta quietem,
Cùm dubĳs incertus adhuc iactatur in vndis.
Scilicet & tempus veniet, quo blanda licebit
Otia, & exacti pretium cœpisse laboris:
Nunc animis opus, o Iuuenes, nunc pectore firmo;
Nunc clauum torquere iuuat, nunc tendere vela;
Nunc versi in lento luctentur marmore remi.
Postquā autem tumidas ventorũ eluserit iras
Puppis, & immoti superauerit otia ponti;
Mox miseros grauiora manĕt discrimina Nautas.
Assurgit pelago in medio pulcherrima visu
In-

Insula, quam molles distinguunt vndique flores.
Delicijs, luxuque vacat. Pars acrior anni
Exulat; assiduo lætantur gramina vere.
Hanc circùm Sirenes agunt informia monstra;
Quarum subiectis quæ pars supereminet vndis,
Ora, manusque ambę, collisaque pectora fluctu,
Fœmineam pulcrâ referunt sub imagine formam.
At postrema latens pelago pars corporis atrum
Desinit in piscem, squamisque rigentibus horret:
Pontum pone legit sinuosa volumine cauda.
Illæ, cùm primùm puppes sensere propinquas,
Ilicet arguto fundunt hos gutture cantus,
Queis vltrò fessosque viæ, cupidosque quietis
Ad blanda alliciant incautos litora Nautas.
O Iuuenum manus immensis defuncta periclis,
Huc superûm studio delati, huc vertite proras.
Hîc gemmis violisque comas præcincta voluptas
Nectareos dextrâ latices venientibus offert:
Hîc pariter nullo constricta licentia nodo,
Gaudiaque, & faciles posuere cubilia risus.
Quin & libratis volitans per inania pennis,
Auratisq; nitens pharetris gens mollis Amorũ
Felices læto peragrant modulamine terras,
Hospitibusque nouâ mulcent dulcedine sensus.
Quid tenerum annorum sinitis marcescere florem
Oppressum cu is? Non hoc sibi talia tempus
Postulat. Adueniet tristi comitata senectus
Agmine morborum. Tunc vestram seria mentem

Curarũ tunc turba premat. Nunc prospera quãdo
His fortuna rates felicibus appulit oris;
Hîc vobis hîc parta quies. Subducite puppes,
Nec venienti vltro præcludite pectora forti.
Tali Sirenum resonabunt agmina cantu.
At non vos faciles prabete canentibus aures:
Vertite vela citi, ventosque rogate secundos.
Ante & naufragis præstat concurrere saxis,
Et cæcam Libycis impingere syrtibus alnum,
Quàm semel insidas Sirenum inuisere terras.
Namque vbi vesano blandæ telluris amore
Egressi aprico sternuntur litore Nautæ,
Heu miseri! obscænis pereũt data pabula mõstris.
Tum verò postquam insidias euaserit omnes
Vestra ratis, tuto excipiet Sapientia portu,
Anchoraque optatas felix mordebit arenas.
Nunc moniti, nũc ite, alacresq; incũbite remis.

PRO-

PROLUSIO

DE POENA PVERILI

IN SVPREMA GRAMMATICÆ CLASSE HABITA.

TAndem aliquando, quod votis omnibus iamdiu expetiueram, tempus illud aduenit, quo intermissam per autumnales ferias, docendi prouinciam repetere liceat. Proinde dabitis mihi hanc veniam, humanissimi PP., vt antequam prælectioni exordium ponam, gratuler mihi quodammodo sortem meam, & diuturnam ab hisce lyceis absentiam, hodiernæ celebritatis cogitatione consoler. Iuuat enim circunfusam hanc mihi adolescentum coronam intueri. Iuuat ex eâ alacritate quam ipso ore atque oculis præseferunt, certam futuræ solertiæ spem percipere. Hac ego tam propensâ animi voluntate ad exercitationes nostras reuertens, benemeritum me de sapientiâ existimaram. At quàm disparem illa mihi gratiam refert? Vix ad eius vexilla redeo, & iam literarium vectigal, nisi sponte persoluerim, ex-

exprimet ab inuito. Præfari volentem iubet, non antea me ex hoc loco dimissura quàm impofito oneri satisfecerim. Rem planè difficilem, si clam exigat, longè verò difficillimam, si palàm. Quòd si apud adolescentulos tantùm meos dicerem, occurrerent plurima quæ eos in præsentiâ præmonitos vellem. Vos verò, Sapientissimi PP. quid à me hodie vestrâ dignum sapientiâ expectetis? Nihil. Quid itaque? Puerilia audietis. Nempe? Nempe de pœnâ puerili. De pœnâ puerili? Ita planè. Quid hoc argumenti? Scilicet melius nihil suppetit: Scilicet ita lubitum est. An ab omnibus dicendi causam exquiritis? Atque vos, pueri, frontem ne contrahite. Iniquus vobis, ferox non euasi. Hoc vnum aio, pueriliter vos, cùm pueri sitis, puniendos esse.

Necessarias quidem puerili institutioni pœnas esse aliquas, nemo, qui rem paulò attentiùs introspiciat, in dubium vocauerit. Dolore quippe, & voluptate aguntur præ cæteris pueri, eorumque gratiâ ferme omnia faciunt, nempe vt ne doleant, sed vt lætentur. Cætera, quæ ad literarum amorem sapientum animos impellunt, incitamenta, frustra pueris proponas, nisi eos, vel munusculis allicias, vel pœnis excites. Vtrisque proinde vtendum opportunè. Sæpius tamen fit, vt quod ab adolescente præmij spes non impetrat, id pœnæ metus extorqueat. Ita enim naturâ comparatum videmus, vt hominum animos, nedum puerorum, nulla res magis, quàm metus, in officio contineat.

Iam

Iam verò, cùm plurima sint punitionum genera; verbera, dedecora, obiurgationes, minæ; quænam potissimùm seligenda, quænam vitanda, non facilè dixerim. Quintilianus, optimus ille dicendi æquè ac docendi magister, cædi discentes, quanquam receptum in scholis morem fateatur, minimè vellet; primùm, inquit, quia id deforme ac seruile est; deinde, sicui tam est mens illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt pessima quæque mancipia, durabitur. Postremò, ne opus quidem erit hâc castigatione, si assiduus studiorum exactor adstiterit. Sæpe enim sic præceptoris negligentiam emendari videmus, vt pueri, non facere quæ recta sunt cogantur, sed quòd non fecerint, puniantur. Hæc Quintilianus, qui acerrimè hunc morem cædendi pueros oppugnans, tristes ferulas sceptra pædagogorum, vt ait Martialis, illis conatus est extorquere de manibus. Irrito tamen conatu. Huic enim in speciem graui, prudentique ratiocinationi, omnium gentium consuetudo reclamat. Magister siquidem pueritiæ vnus dolor est, cùm ratio esse nequeat.

Sic, vbi nolentem saltu exercere catellum
Ludius aggreditur, frustra poppysmate mulcet:
Elatâ insistit virgâ, digitoque minaci.
Sæpe vngues cædit, tremulo si corpore cedat,
Cunctantesq; pedes ponat. Tandem ille monentis
Imperium sequitur dextræ, ramoque docente,
Inuitâ discit naturâ, incedere rectus.
Tunc frustum exesæ cereris, tunc præmia speret

Ca-

Catelli, vos etiam, parcite, estis pueri, vos etiam scuticâ edocendi. Quare neque prorsus hoc pœnarum genus de medio tollendum censeo, neque tamen sine modo, ac mensurâ adhibendum. Nam si nimia huiusmodi seueritas sit, pueris, quemadmodum teneris stirpibus, nimia siccitas nocebit, non proderit. Adde quod si verberibus quis obdurescat, quonam deinceps stimulo excitetur? Moderatè itaque, ac nonnisi iustis de causis ferulâ vtendum. Vtendum tamen, si res exigat. Si quid leuiùs peccarit puer, vel dissimulare malim, vel blandè emendare. Obiurgationibus certè, si eas non irato animo effundas, sed aliquâ potiùs laudatione permisceas, plus profectum iri apud adolescentes putarem, quàm si aut assiduis verberibus, aut turpi aliquâ ignominiæ notâ affectos dimittas. Dedecora quippe, non secus ac verbera, si modum excedant, ingenuos animos, seruiles infractosque efficiunt. Quid enim excelsi moliatur exsibilatus adolescens? Si magnanimæ indolis ille sit, tam turpiter secum agi nunquam ferat, & ignominiâ pertinax fiat, qui gloriæ stimulis erigeretur. Si duro ingenio, si humili sorte sit, dedecus haud sentiat, & ingenitæ sordes placeant. Voce alij & minis pueros dissipant. Verùm aures tantùm vellicat sonus ille, corium non cædit. Ad ingenium redibit quisque, vbi vim verbis deesse sentiet. Vt rem breui expediam, vno verbo proponam quid vniuersè de hâc puniendi ratione sentiendum putem. Ego enim sic statuo,

tuo, eam opportunissimam ad pueriles animos continendos pœnam fore, cui & minimum doloris, & plurimum terroris insit. Hoc vt confirmem, satis & mihi, & vobis fecisse credam si hanc pueros plectendi rationem Sapientissimi, ac Sanctissimi viri auctoritate comprobatam ostendero. Hîc à me vestrum nonnulli Diuum Ignatium societatis nostræ parentem in exemplum adduci, vt video, expectatis. Ita planè adducam. Quomodo is puerilem culpam puerili terriculo aliquando punierit, nostis quidem, sed tamen lubeat adhuc semel ex me audire. Et sanè

Quàm non parua fuit paruo sapientia facto,
Cùm puerum subitâ permotum Ignatius irâ
Edocuit rabidæ frænos imponere linguæ!
Fortè hilares inter ludos exorta repentè
Rixa inflammarat geminos in vana sodales
Iurgia; iamque acres animis discordibus iræ
Exarsere, minas, conuiciaque insuper addunt.
Tum puer, accensos cui pectoris acrior æstus
Intus agit rabies, mentemque ferociùs vrget;
Voce animisque tumens, elatoque ore sodalem
Increpitans, oneransque probris, risuque superbo
Despiciens, nimias amens processit in iras.
Namq; truci infandā rumpens de pectore vocem:
At tibi cancer, ait, nares, mala bellua cancer
Exedat, & lentis populetur morsibus ora.
Verba ex incauto dilapsa Ignatius ore
Audiȷt, & culpa pœnam non absore passus,

In-

Ingentem cancrum, nigranti corpore, longas
Iactantem chelas, & lumine torua tuentem
Arripit. Hunc facili sed postquam linea nodo
Tænia deuinxit, secretâ in parte reponit.
Tum puerũ vocat, & patriã compostus ad iram:
Tune, inquit, socius socio nil tale merenti,
Improbe, sæue puer, potuisti immittere cancrum?
Quis te adeò immites effundere pectore diras
Edocuit? tantæne animis puerilibus iræ?
Nescis, ah demens, nescis, quàm triste periclum,
Quàm ferale malum, quæ sis portenta precatus:
Experiere prior. Dixit, nec plura locutus,
Eduxit tremulo pendentem stamine cancrum.
Vt vidit puer horrendi nigra brachia monstri,
Et ferrugineo cataphractum cortice tergum,
Et plexam lamnis caudam, flictuque sonantem,
Ilicet exangui trepidans expalluit ore,
Arrectæque horrore comæ. Tum lumina torsit
Respiciens hinc inde, fugæ via siqua pateret.
Verùm vbi cuncta suo cernit præclusa timori
Effugia, heu miser, in lacrymas effusus inanes
Impleuit querulis omnem clamoribus ædem.
Ah, pater, aiebat, pater, ah! non tale putaui
Tale malum. Parce insonti, miserere precantis;
Neu miserum durus laniandum dente voraci
Horribili committe feræ. Semel ah, pater, oro,
Tantùm parce semel. Si detestabile posthac
Exciderit verbum, meritas non abnuo pænas.
Talia

Talia perstabat lacrymans, genibusque volutus
Ore dabat sine fine preces, sine fine querelas.
Sed non idcirco lacrymis Ignatius vllis
Flectitur, & vultu simulans quā nō habet iram:
Iam non, sæue puer, non euitabilis ista
Est tibi pernicies, inquit; sensimque propinquans
Attonito, & diuos nequicquam in vota vocanti
Inijcit appensum per colla trementia Cancrum.
At miser, vt gremio impostā per pectora pestē
Perreptare videt, nigrasque assurgere chelas,
Clamorem immensum tollit, totisque tremiscit
Artubus, & partes amens se versat in omnes.
Nam quid agat? Retrahat sese? Sed pensile sēper
Exitium sequitur fugientem, & cominus vrget.
Hærentem tentet diuellere vestibus hostem?
Non ea vis animo, nec tantum in pectore robur,
Audeat vt fatale manu contingere monstrum.
Ergo interruptis singultibus ilia quassans
Quas nō tūc lacrymas, quas nō dedit ore querelas?
Heu! veniam superos, veniam te, care, rogabat,
Ignati. Heu pereo! iam iam mala bellua fauces
Exerit. Incœptas rumpunt suspiria voces.
Non tamen ingentes passus procedere curas
Vlteriùs pater, afflictis spes vnica rebus.
Namque vbi visa satis par culpæ ludicra pœna,
Omnia spondentē, superosq; hominesq; precantē,
Egregiè edoctum dirâ formidine soluit.
I nunc, & misero cancros immitte sodali.

Huiusmodi igitur puerilem pœnam esse decet. Terreat illa, non lædat; excutiat, non abijciat; mederi possit, non interimere; specie magis, quàm re torqueat. Atque vt ad vos quoque orationem conuertam, Adolescentes; nouas, acres, acerbas excogitaui pœnas, quas ipse quidem solus rideam; Vestrûm nemo, me coram, irrideat. Noua etiam honoris monimenta, nouos magistratus, nouos gradus propono. Accipite. Celeberrimum illud, ac rancidum Capitolium aboleo penitus. Capitolinos omnes exauctoro, dimitto. Areopagum. O nomen! O rem! Areopagum. Audistis? Areopagum, Atheniensi Areopago, si superis placeat, augustiorem, iam nunc condo, erigo, instituo. Aureos illic caracteres, amplissimum affixum diadema breui spectabitis, vbi frequentior reipublicæ huius senatus adstiterit. Areopagita quisquis dici velit, venerando hoc dignum agnomine se præstet. Leges per otium feram. Vobis verò, ignauissima capita, vobis ego locum designaui. Latomias; Latomias, inquam, illa in angulo vestras parabo. Illis in Latomijs, quo malleo, quo scalpro tundendi sitis; quid mali vobis Latomiæ portendant, scire velit nemo, aut, vbi velit, fari ipse nolim.

AMOR

AMOR LABORIS.

DECLAMATIO

IN DESIDIOSOS ADOLESCENTES

DICTA

In eadem suprema Grammaticæ classe.

STamus promissis. Fidem meam iamdudum sponsione obligatam, consilium est in præsenti exsoluere. Meministis enim, Humanissimi P.P., quo die pauca quædam, vt meus est mos, apud vos de puerili pœna ex hoc loco disserui, me iam tum auditoribus meis, si strenuè rem literariam gessissent, amplissimos honores; sin desides, pigri, inertes forent, nouas, acres, acerbas pœnas denunciasse. Areopagum Athenis vsque in has oras aduectum, laborum metam; Latomias verò inertiæ supplicium designaueram. De Areopago actum est. Dolenter dico,

Actum est. Neque id mihi verti velim culpæ. Qui vnus altissimum dignitatis fastigium proximè attigerat, importuno distinetur morbo. Cæteri longo nimiùm distant interuallo. Itaque, remenso iterum pelago, Areopagus enauigauit in Græciam, anno fortassis proximo, si superi annuent, non tamen antea, huc reuersurus. Fuit olim, Patres, fuit tempus illud, cùm hæc præclara virtutis decora ad laboris amorem satis apta incitamenta iure credideram. Nunc temporis, mirum quantùm versa res sit. Mirum quantùm inertiæ, desidiæque in hâc palæstra licuerit. Relanguit discendi industria; restinctus est ille ardor animorum, cui summa quæq; pollicebar. Restat itaque, vt, quod alterum me facturum decreueram, de nouis in dies excogitandis pœnis, quibus vnicè desidiosi adolescentes ad officium reuocari queunt, id in præsens præstem. Nouum itaq; idq; acerbissimum supplicium, profectò isti mihi hodie persoluent. Coëgi nempe vos huc, Humanifs. P. P., vt istorum inueteratæ incuriæ socordiæque remedium vltimum, vtinam profuturum, seriam videlicet increpationem vestro in conspectu adhiberem. Aut enim (quod tamen vix speres) tacito oculorum vestrorum conuicio excitati resipiscent; aut saltem coram grauissimo Senatu inustam inertiæ notam ægriùs inposterum ferent.

Quanto hucusque labore insudauerim ingenijs quorundam subigendis, ac dedolandis, partim minis, partim promissis, monendo, hortando, castigando; quàm impigrè, quam gna-

uiter

uiter ſtrenuèq; in id dies noctesq; incubuerim, nemo veſtrûm ſibi facilè perſuadeat. Hinc tamen æſtimare vtcunque licebit. Solent enim Grammaticæ facultatis inſtitutores, auſteri licèt quammaximè atque aſſidui, interdum animi gratiâ aut progymnaſmate aliquo, aut ſolemni puerorum concertatione, interdum etiam ſcenâ in publicum productâ feriari aliquantulùm, & iugis aſſiduique magiſterij tædium ſubleuare. At ego improbiſſimum hunc docendi laborem pertinaci adeò, obfirmatoque animo arripui, vt nunquam, teſtor vos quotquot adeſtis Patres, nunquam hoc anno hiſce animi, ingenijque delicijs indulſerim. Atqui nemo neſcit, quantùm inſtaurandis viribus, & leuandæ moleſtiæ, iſta conducant. Certè artifices, etiam infimi, non ſemper idem vrgent opus. Sed & faber, vbi malleo ferrum domuit, inani interdum ictu ferit incudem, & feſſus arator incumbit ſtiuæ: Piſcatores quoque, ſubductis naſſis & retibus in ſiccum, maritimas oras ad veſpertinas auras legunt. Unus ego, cui laboris amor commendatiſſimus in primis & fuit, & eſſe debuit, nunquam ab hâc truſatili molâ, dictandi, explicandi, corrigendique ne latum quidem vnguem diſceſſi: Huius lapidiſecæ ſerræ manubrio perpetuò inhæſi: Ab huius plauſtri temone nunquam par illud boum laborioſiſſimum, patientiam videlicet, atque induſtriam abduxi. Nihil de genere ipſo laboris dico. Saltem nauta, vt ſemel vela explicuit, & ratem ſoluit, oſcitet licet ac dormiat in multam diem, illam, nemine cogente, iugi

cursu Aquilones ferunt. Molitor, vbi rotam expedijt, illa dies noctesque vertitur. Vtinam simile aliquod mihi contingeret. Vtinam & mei discipuli, ceu rotata horologia, elaterium aliquod in vertice aut occipitio gererent, quod sero vespere clauiculâ circumductum horis continuò bisenis, manum ad scribendum, linguam ad recitandum, cæterasque facultates ad munus suum compelleret. Itaque mihi perpetuò exercenda vox, disrumpenda ilia, adhibendi tertio quoq; passu stimuli: vrgendum: instandum. Ni faciam, illico redintegratur somnus, reditur ad ingenium, segnitie, oscedine, torpedine victus iterum ac fatiscens procumbit humi bos. Hæc paulò asperiùs à me dicta sunt, Adolescentes, vt monstri huius teterrimi, quod desidiam vocant, odium horroremque incutiam. Cuius vt imago altiùs animo inhæreat, propono vobis belluam in Americâ à Lusitanis repertam, cui ab re ipsa, indoleque nomen Pigritiæ indiderunt. Descriptiunculam, quam carmine effundere mens fuerat, è calamo prodire volentem retinui. Onus illud longè molestius suscepi eandem ex integro, atque, vt aiunt, de verbo, ad verbum ex historico transcribendi. Itaque audite. Valde inusitatâ & effigie, & naturâ est Animal, Cerigonum ferè magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic ex occipitio existens coma ceruicem velat: Lento ventris adipe verrit humum, neque vnquam in pedes exsurgit. Denique tam tardè mouetur, vt quindecim ipsis diebus ad

lapi-

lapidis iactum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque, quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. Neq; verò adhortationibus tantùm aut minis, sed ne plagis quidem fustibusque bestiam, vel tantillum de insitâ ignauiâ, ac tarditate dimoueas. Hæc ille. Quis verò in hâc ignauissimâ belluâ nonnullorum ad viuum adumbrata ingenia non videat? Vos enimuerò fœdissimum monstrum vniuerso corporis, ac animi habitu refertis; vos, inquam, quos singulos digito possem innuere: eos scilicet, quibus in excitandis, cùm assiduis institerim minis, vix obtinui, vt ab inferiori Palæstra, quæ ad lapidis iactum certè hinc non distat, in hanc vsque superiorem, biennio integro ægrè admodum reptando assurgerent. Obtinui tamen. Nunc verò longè deteriori sumus conditione. Malum altiùs insedit, radicesque egit. Quamobrem vrgeam modò licèt quantùm velim, plagas etiam, & fustes, si facto opus sit, lateri impingam, tundam itidem, & contundam, ecquid emolumenti sperem? Id vnum scilicet, vt ingenio suo tardos, artificio meo reddam tardiores. Quo fit, vt vix à risu temperare mihi possim, si qui (quod sæpe contingit) faustum mihi insequenti anno ad amœniores Parnassi colles, iter auspicantur. Per iocum, vt puto, ista dicuntur. Cæterum præclarè ego mecum agi credam, si, post iustam alterius biennij moram in hâc eâdem classe, ad Humaniores literas, ad excelsa, videlicet

delicet Heliconis iuga, pigerrima quædam capita, vrgendo, incitando, cogendo, totis demum connixus viribus tandem compellam. Hæc si æquis accipitis auribus, adolescentes, si probra cutem non vellicant; si vos vitij huius, obscuritas, tristitia, pædor, & squalor minimè terret; at terreant supplicia. Dantes Aligherius vniuersam Stygem, duce Virgilio, scrutatus, in primo inferni ambitu, ignauos ac desides vidit. Genus pœnæ æquissimæ ex ipso audite.

Questi Sciaurati, che mai non fur viui,
Erano ignudi, e tormentati molto
Da Mosconi, e da Vespe, che eran iui.

Verùm, vt dicam quod sentio, hæc eadem pœna pigros adhuc viuentes exercet. Quid enim aliud, quàm molestissimos aculeos dixeris quotidiana illa probra, quibus assiduè stimulantur? Surge, age, desidiose, glutinose, viscose. Excute te. Veternum discute. Scribe aliquid. Libera aliquando animum istum, resinâ & pice inuolutum. Spinam dorsi humerosque Palladi voue, quos illa aliquando incuruet, & prominenti illo literatorum monimento insigniat. Hæc & sexcenta huiusmodi domi, foris, seriò, per iocum, semel, iterum iterumque, velis, nolis, in aures obtrudunt. Fas omnibus, vt cuique obuius fueris, in bonum reipublicæ te excitare, succutere, lacessere, castigare. Modò ad formicam industre animal consultum mitteris, modò ad apum aluearia. Hic tibi in limacum republicâ præfecturam, hic in testudinum conuentu

pri-

primam cathedram, ille præturam in curiâ cimicum, ille in torpedinum cœtu magisterium, alter cum somniculosis gliribus, alter cum retrogradis cancris contubernium tibi designat: Quid his crabronum morsibus molestius? Quid isthac viuendi ratione calamitosius? Sentiunt enim hos stimulos miseri vecordes, sentiunt frigidum desidiæ venenum commoueri. Vrgentur ad cursum vndique, vndique impelluntur. Hærent proinde mortalium infelicissimi, nescij quò se vertant. Vellent vtique, atque ardenter vellent, quod tamen ipsum constantissimè nolunt. Minantur se facturos, quod toties experimento edocti præuident in ventos cessurum. Noui ego ex hoc hominum numero quendam, quem iure dixerim inertiæ Heroem. Nihil hoc iuuene tardius, nihil infelicius fingi poterat. Hic, si quando amicorum probris, atque dicterijs lacessitus, manum ad scribendum admouet; vbi incompositam librorum congeriem diu multumque circumspexit; vbi vnum aut alterum ex proximioribus in manus sumpsit; vbi semel atramentum, seu potiùs atramenti crustam, mucore scilicet contracto in fungos obductam, calamo pertentauit; sudore fluens, anhelusque resupinat sese, & laborioso otio fatigatus vsitata desidiæ solatia aucupatur. At quæ solatia? Nempe fricare occiput, vngues rodere, captare muscas, (illas tamen obuias, & ad manum) cubiculi clauos, aranearum telas, parietum foramina, atque ex ijs quænam rotunda, quænam an-

gularia, ſcabra ne an læuia, contemplari. Præterea inimicitias neſcio quas gerebat cum aurorà atque aurá matutiná, adeò vt orientem ſolem, non dicam feneſtris admittere, ſed ne intueri quidem poſſet. Clauſis oculis, obuolutoque capite in laneo quodam habitaculo deliteſcebat, donec illi nunciaretur Antelucanum & Matutam iampridem effugiſse. Hunc tamen, aiunt, ſub menſis proximè conuoluti exitum monito quodam diuinitus immiſſo ad laboris amorem excitatum, melioris inpoſterum frugis ſpem oſtendere. Faxint ſuperi, vt diuturno tandem conualeſcat morbo. Ego ſanè in vrticis mallem diſcumbere, quàm fœdâ iſtâ animi ſcabie aliquando corripi. Quanquam etiam in me veſtræ huius ignominiæ ſordes redundant. Nam quid eſſe putetis, quòd domi plerunque contineat, quòd cubiculi mei parietibus incluſus tegar; &, ſi quando precibus victus prodire cogar, frequentiſſimas vias declinem? Nimirum conſcios hominum vultus fugio. Ipſi namque, ipſi met opifices è ſuis tabernis (adeò peruulgata eſt fama) me prætereuntem digito ſignant: Hic ille, inquiunt, Palladij cuiuſdam cœmeterij defunctorum ſtudiorum quæſtor libitinarius, vicatim emendicans expenſas funebres pro labore mortuo ſepeliendo, quem turpiſſima ignauia interfecit: Hic ille mortalium miſerrimus, cui diligentia, alacritas, æmulatio, feruor, & cætera omnia palæſtræ decora, pædore, ſitu, & frigore obierunt. Hæc illi. Quid vos, adoleſcentes? Nunquamne

reſi-

resipiscendi spes vlla affulgebit ? Adhucne in isto cœno persistere patiemini ? Non vos saltem orationis huius scutica excitabit ? Egregiam porrò fabulam dedistis hodie; falsum enimuero epulum vestris sumptibus adornauimus. Hæc nostræ palæstræ decora aureo libro inscribemus. Hæc monimenta gloriæ in nostrum illud capitolium inferemus. Per vos, per vestram fidem, per siquid gloriæ superest adhuc, prohibete hoc nefas, auertite hoc probrum, hoc dedecus. Recordamini, quàm mihi iucundus, quàm vobis gloriosus, omnibusque spectabilis fuit triumphalis ille annus, cùm quatuor vestro ex numero laureatos inter acclamantium voces, inter omnium ordinum plausus ad erectum recens capitolium, munificentissimo triumpho eueximus. Recordamini tot victoriarum, atque illius præsertim, cum ex debellato hoste, non vexillum modò, & imperatoria insignia, sed catenas quoque retulimus, quas adhuc, ad perenne gloriæ monumentum, repositas seruamus. Subeant præ cæteris memorabiles illæ literarijs fastis dies, quarta Kalendas Aprilis, & nonæ eiusdem mensis, cùm non bini, non terni, non duodeni, vt antea, sed centum vtrinque delecti milites conflictum iniere. Quo plausu, quâ pompâ victores è bello reduces excepi? Quæ fuit illius diei lætitia? Quod murmur super eâ victoriâ per vniuersam vrbem? Quæ gratulationes Patrum? Qui concursus in illam triumphalem palæstram? Omnia erant prætexta lauris & floribus, omnibus in sedi-

 bus

bus defixa vexilla, omnibus è parietibus pendentia hostium spolia, atque trophæa. Adeò verò pars victa pudore exarserat, adeò viribus, animisque conciderat, vt vultus vestros ferre non posset. Nonnulli etiam audaciores reperti, qui cum calamo non possent, victores pugnis adorirentur. Fuerunt ista quondam inuictissimæ huius palæstræ decora. *Fuimus Troës, fuit Ilium & ingens gloria Dardanidum.* Conferte nunc, conferte hànc vestram abiectissimam fortunam cum illo florentissimo statu, hoc veternum cum illâ lætitiâ, hunc squalorem, hoc senium, cum illâ experrectissimâ iuuentute. O spes caducas! O fallaces cogitationes meas! Egone vnquam putassem eò rem venturam, vt coram his Patribus, olim Capitolij nostri spectatoribus, & triumphi acclamatoribus, his, inquam, coram Patribus, vos ego lutulentissimæ desidiæ reos accusarem? Quisquamne funestissimam hanc studiorum nostrorum cladem eo tempore prænunciasset? Nihil satis cautum mortalibus. Quoties vos monui, ne victoriarum illecebris delusi quicquam de studio belli remitteretis? Quoties Annibalis & Pompej exempla ante oculos posui, quorum alter, orbe terrarum victorijs peragrato, inter theatri sui laudes, applaususque consenuit; alter inuictus alpibus, indomitus armis, Campaniæ delicijs, & tepentibus Baijs fractus emarcuit. Euenere, quæ præscius metuebam. Quid restat, nisi vt quorum gloriam primùm ac victorias, post languorem, atque desidiam estis imitati, eo-

rum

rum quoque acerbiſſimos exitus expectetis? At nimis vrgeo. Commoueri videntur: pallent: ſilent: erubeſcunt. Bene eſt. Hoc erat in votis, Operæ pretium certè tuli. Noſco, P.P., meorum indolem, atque ingenia. Non ferent hanc ignominiam, non ferent. Macti itaque animis, Adoleſcentes. Non ita fracti ſumus, non ita prorſus penituſque concidimus, vt nulla iam ſint melioris fortunæ omina. Adeſtis plures ex meo illo Veteranorum exercitu, quos ex hoc loco intueor. Aderit breui, diuturno tandem recreatus morbo bellicoſiſſimus Imperator, ipſo etiam in nomine bellum gerens. Fideiuſſores ſponſoreſque habeo, quotquot hîc adſunt, Patres. Hi vos meliores in dies, & frugi euaſuros, vultu oculiſque pollicentur. Velitis, iubeatis PP. vt æmulam claſſem, indicto in craſtinam diem certamine, adoriamur, eâ lege vt victus imperator in victorum caſtris captiuus maneat? En vt animis exiliunt, vt emicant, vt oculis annuunt, vt buccinæ huius ſigno excitantur? Sed finis ſit. Nihil inpoſterum timeo. At ſi (quod ſuperi auertant) minùs profecero; ſi apud exactores annui ſtudij, ante tribunal Iudicum res malè ceſſerint; ſi denique in priſtinam inertiam relapſos viderim; Audite, quotquot adeſtis, Adoleſcentes; Audite P.P. quos memores teſtes volo: anno inſequenti in literarijs comitijs, non coram his mitiſſimis, atque humaniſſimis auditoribus, ſed coram ſexaginta vrbis Decurionibus, & Præfecto

anno-

annonæ, quorum est aduigilare ne quis publicas fruges otiosè consumat, coram his, inquam, loco prolusionis, hanc eandem, quam audistis, hanc, inquam, ipsissimam oratiunculam, ne verbo quidem addito, aut dempto, expectate.

PROLUSIO
IN CLASSE
HVMANITATIS
HABITA.

QUod maximè formidaueram, quod tacitis votis vt longè abesset optaueram, quod cane peiùs & angue oderam, Patres, in Heliconem veni. En domunculas, & sparsas cellulas, quas Musæ habitant. En fontis illius fugacem surculum, quem Caballinum vocant. En denique montem illum biuerticem, quem vobis mihiq; adeundum etiam atque etiam considero. Hanc scilicet mihi gratiam retulit Aluarus, vt, post triennium apud ipsum integrâ fide, nullâque fraude exactum, nunc demum nil tale merentem veteri hospitio emiserit, eiecerit, exturbauerit; atque ad has asperrimas Parnassi radices reluctantem atque obnitentem compulerit. Quod tantum scelus in eius domo per hosce annos admiserim, participium ne aliquod imprudens læserim, an reciproci

iura

iura violauerim; num cuiquam ex eiusdem familiâ seu nomini, seu generi, seu ordini iniurius fuerim, haud equidem scio. Id vnum scio, sub Augusti exitum mihi apertissimis verbis indictum, vt intra duos proximos menses, ex vniuersâ Emmanuelis Aluari ditione pedem efferrem. Additi præterea hodie nominatim, quos mecum educerem, exilij comites, atq; hi alienis omnes suffragijs designati; vt ne integrum quidem mihi fuerit eorum, quos potissimùm mallem, arbitratu meo delectum habere. Adsum itaque, vosque vnà mecum adestis, Adolescentes, exules ac profugi ex nostris pagorum, castellorum, vrbium, oppidorum finibus. Nobis certè longè meliùs fuerat apud nostram illam, tametsi fastidiosam anum Grammaticam, degere, quàm ad hæc salebrosa loca deuenire. At, quando factum, infectum iam reddere non possumus; quando reditûs ad antiquas sedes spes omnis intercidit, cogitandum nunc atq; inter nos decernendum quid facto opus sit, quid consilij in præsentiâ capiendum. Neque enim hîc sub dio, in primo Parnassi aditu, inter vepres & senticeta iuuat diutiùs cunctari. Itaque in medium proferam quæ huius temporis ac loci ratio postulat, opportuna nimirum quædam monita, ne è grammaticorum prouinciâ eiecti, Musarum insuper finibus excludamur.

Et primò quidem in his initijs, in hâc rerum omnium inopiâ, omnisque supellectilis penuriâ, quod extremè indigentibus iura

sinunt,

ſinunt, (pudet quidem) ſed, quandoquidem neceſſitate, legum omnium experte, vndique vrgemur & premimur (humanum dico) non quidem vt apertis latrocinijs in aliena inuadamus; ſed tamen ..... Intelligitis opinor; neque enim natura vngues tantummodo ad ſcalpendas aures, fricandamque ſcabiem homini dedit; ſed vt aliquando in ſupremâ egeſtate, & deſperatiſſimo rerum omnium ſubſidio ſibi quiſque conſulat; quod licere omnino crediderim,

Vt, verbo furtum, *de Lugo, & ſumma Dianæ:*
Auctoreſq; alij, ne quenquam ſcrupulus angat;
Dummodo, vt in caſu noſtro, *penuria rerum*
Vrgeat extrema, atque aliter ſuccurrere vitæ
Non poſſis; namq; hæc eſt conditio ſine qua non,
Vt præceptores morum de more loquuntur.

Quod tamen vt cautè ingenioſèque præſtetis, ne quis demum in Senatu Apollineo de repetundis reus agatur, aliquid præmonere oportet. Eſt in huius regionis Emporio inſtitor quidam ditiſſimus, qui omnigenas Parnaſſi merces, vltro citroque conuehit: animalia, flores, vrbes pictas, trochos, talos, veſtes, pyxides, eſculenta etiam & poculenta, quicquid demum humanæ vitæ vſibus ac delicijs inſeruit. Huius optimi ſenis (Gandutium vocant) non rarò imperiti quidam latrunculi officinam adoriuntur, in farinâ illâ tripudiant, quicquid ad vngues venit diripiunt, expilantque; ſed exitu planè infelici. Cùm enim merces illæ notiſſimæ ſint; vt patuit furtum, ſtatim præco ex altiſſimâ turri rem

palàm

palàm denunciat. Sempronius, verbi gratiâ, Venetæ vrbis icunculam, quæ erat ex ſupellectile Petri Maffeij, ſurripuit. Caius placentam herbariam ex armariolo Vincentij Guiniſij clam ſuſtulit, atq; integram deuorauit. Itaque ne cui veſtrum turpiſsima huiusmodi macula inhæreat, ab hac frequenti nimiùm officinâ manus abſtineat. Ex Virgilio quidem ac Cicerone, qui duo principes huius regionis viri latiſſimos fundos, vberrimasque ditiones poſſident, analecta quædam ſublegere, aliquid in rem veſtram trahere minori offenſionis periculo licebit. Verùm, re meliùs inſpectâ, nequis aliquando, quod facilè vſuueniret, vngues licentiùs quàm par eſt exerat, mutato conſilio, potiùs auctor ſum, vt artem aliquam, tametſi plebeiam atq; infimam, quisq; exerceat, atque inde lucellum qualecunque contrahat, quo in dies victitet, citra ſuſpicionem omnem piaculi. Neque id difficile admodum eſt. Quàm latè enim patet hæc vallis, diuerſis opificijs celeberrima eſt. Sunt qui verſus ferruminant, qui exacuunt, qui metiuntur. Sunt qui periodos quadrant, qui tornant, qui malè tornatas incudi reddunt. Alij intexunt, alij expoliunt, alij colorant, alij inaurant. Uobis accomodatius crediderim in præſentiâ centonibus conficiendis manus adijcere. Priſcorum hîc tantummodo reliquiæ conquirendæ, atque in opus conſuendæ. Artis labor in eo vnicè eſt, vt aptè commiſſuræ celentur; foras intima, intrò extima conuertantur.

Sed aliud eſt longè grauius, cui remedium

ali-

aliquod præſens excogitandum. Peregrini, vti videtis, atque hoſpites hîc ſumus, huius idiomatis, & morum regionis ignari prorſus. Grammatici ſolem ſolem, nauim nauim appellabamus. At hîc, niſi pro ſole

Titana, aut Phœbū, aut radijs Hyperiona cinctū,

& pro naui

Caſtellum ſulcans liquida aut Neptunia regna,

niſi, inquam, ita dixerimus, ridebunt accolæ, intelliget nemo. Quæ nos appellamus mendacia, iſti Ironias, Allegorias, & Tropos vocant. Solœciſmus, verbi gratia, fœdiſſimus vobis exciderit, halitu ſuo aptus contaminare aërem. Quod nos ſeriâ obiurgatione caſtigabamus, iſti ad riſum compoſiti, velut opobalſamum naribus admouendum, continuò excipient, & miris laudibus in Cœlum tollent. Interdum de cucurbitâ, ne integro quidem ſalis modio condiendâ, colloquentes audies. Quid tandem iſtæc erit cucurbita? Innocentiſſimum aliquem ex iſtis adoleſcentibus ſub hoc fruticis nomine deſignabunt. Vide ne te promiſſis ludant; neque enim pecuniam aut cœnam, aut quid ſimile; ſed bona quædam immobilia, videlicet *maria* & *montes* polliceri ſolent, quorum te deinde exactorem liberaliſſimè conſtituunt. Videtis, adoleſcentes, quantùm à noſtro illo ſimplici candidoque ſermone, Parnaſſium iſtud idioma diſtet? Nihil petitum ex triuio, nihil vſu tritum, nihil quod fuerit in ore vulgi, faliuâ populari infectum patitur. Caue igitur ne quando dixeris, vti nobis mos erat, *Petrus*

emit

emit equum. Franciscus venit Mediolanum; atque huiusmodi plebeia & popularia nostrorum oppidorum. Nullus hîc Petrus, nullus Franciscus: ex familiâ Donati sunt isti homines, Prisciani contribules, pagorum & castellorum Aluari agricolæ atque oppidani. Dicendum itaq; *Scipio* aut *Asdrubal emit equum*, seu potius *in res suas transtulit cornipedem*. *Alexander ille Persarum domitor in Emporium Insubriæ se contulit*: ite vos per singula. Difficilia atque ardua sunt ista, equidem fateor, sed vsu paulatim emollientur. Magna est, adolescentes, vis consuetudinis. Vsu assiduo equi sessorum voces intelligunt; Simioli quoque exercitatione diutinâ, vexilliferi & funambuli fiunt,

Cirratique canes, ad nutum & iussa magistri,
Desiliunt gelidas in aquas, mersumque sub vndis
Scrutantur nūmum, deprensumq; ore, vocantem
Ad dominū referunt; mox læti in gramine aprico
Ad solem excutiunt rorantes flumine villos.

Nihil denique est, quod diuturna assuetudo aliquando non præstet.

Venio nunc ad omnium maximam, quam in arduo montis huius ascensu offensuri sitis, difficultatem. Attentos hîc volo, vbi rei summa vertitur. De argumentis, siue, vt aiunt, pensis domesticis loquor (libet enim, omissâ tantisper Allegoriâ, apertè & more nostro grammatico ad captum loqui) Itaque id vnum operis superioribus annis vobis incubuit, vt quæ ipse vernaculo idiomate proponerem, ea vos latinis vocibus redderetis. At quota pars

ista

ista oneris, cui mox humeri supponendi? Etenim tornatam sonoramque periodum, aut volubile initium poëmatis interdum excipietis, cui repentè in medio cursu, veluti cùm equi adducto fræno ex improuiso sistuntur, vel cùm alicui repentinâ apoplexi correpto loquela intercipitur; haud aliter currenti orationis aut carminis rotæ improuisum *& cætera* subiungetur. Exemplum esto in hâc auroræ descriptiunculâ.

Phosphorus auroræ pulsauerat ostia. Et cætera. Dicetis excitasse illam è somno, monuisse ne vlteriùs differret diem; sub iugo impatientes equos, Phœbi iugalibus aduentātibus adhinnire.

Quid facies, Labiene, tali in re ac tempore? Hic te, sodes, volo, in gerundijs nate, atque educate. Quid ais? vt te expedis? Quid consilij capies in isto improuiso carminis deliquio? Prosequere.

Illa caput roseo cingebat roscida serto,
Atque hinc Leucothoë, & cætera.
Describetis famulas nymphas, quæ verticem comunt, vestes eois balsamis afflant.

Hîc tibi iterum hæret aqua. Nihil in dictionario, nihil in appendicibus pro supremâ, implendis hisce lacunis opitulatur. Sed perge; adhuc nucleus superest tibi frangendus.

Vt tandem impulso patuerunt cardine postes,
Comptaque puniceo sedit Tithonia curru,
Protinus Hesperio nigrum caput æquore condit
Pallida nox. Et cætera.
Prosequimini, aliquos aduenientis auroræ effectus poëticè afferendo.

Huc

Huc vſque argumentum.

Atque hîc in tenebris, & cæcâ in nocte relictus
Obuia quæque manu prenſas, & ſæpius omnes
Fruſtra pertentas aditus, ſi fortè latentes
Extrahere, inque auras liceat traducere verſus.

His igitur verſiculis extrahendis & capiundis ſuos laqueos & decipulas opportuno tempore inſtruemus. Sunt enim artes inſidiæque innumeræ, non ſecus ac genera aucupiorum, quibus irretiuntur. Etenim, vt nonnullas obiter innuam,

Proderit interdum ſummi laquearia tecti
Intentis luſtrare oculis; nam ſæpius illic
Carmina ſub clauis, interque foramina cæca
Murorum nidos ſtatuunt. Hinc, ordine longo
Suſpenſa, aut rimis abſtruſa, ad vota vocantis
In digitos veniunt è nigris lapſa tigillis.
Sæpe etiam calami latitant in vertice ſummo:
Vix tamen admotos propiùs minitabere morſus;
Illico deſilient in crenam cuſpidis imæ,
Quæ nigros latices ducit. Tu ſedulus vrge,
Atq; inſta: è calamo in chartā traducta videbis.
Quin & odorifero interdum cum puluere eburnis
Abdita pyxidulis habitant. Hinc ſæpe videmus,
Confeſtim ac nares ſubijt puluiſculus ille,
Præſertim Phœbo ſupplex ſi obuerteris ora,
Sternutamento ter fauſto erumpere verſus
Cum ſonitu, abſtruſos priùs, incluſosq; cerebro.
Frons quoq; torua iuuat rugis contracta, minæq;
Impatiensq; ira, ac demum conuitia iacta
In calamū & chartā, tranſuerſaque linea delens
Omnia, & à capite ad calcem conſciſſa papyrus.

Ubi verò ex inopiâ atq; egeſtate iſtâ miſerri-

mâ tandem, si superis placuerit, aliquantulùm emerserimus; tunc enimuerò academias instituemus, officinas videlicet, quibus conquisitas per annum merces, atq; elaborata opificia propalam, vt in nundinis assolet, proponamus. Seriò tamen ignauos inertesq; moneo, ne putent in me vnum id oneris reijciendum, sibi tantùm memoriæ mandanda quæ ipse tradidero. O boni, qui hæc in animum inducitis, Non is ego sum, qui meo labore alienam foueri desidiam facilè patiar; neque id à vobis loci huius ac temporis ratio deposcit, vt tantummodo celeris memoriæ, aptæque pronunciationis specimen detis.

Hæc erant, quæ in præsens, vsq; à primo Parnassi aditu, præcauere operæ pretium duxi. Alia deinde in decursu anni, vt res tulerint, admonebo. Interea horum locorum moribus atq; incolis paulatim in dies assuescite. Res nouas prorsus, ac miras vobis hæc regio offeret. Illud certè in primis incredibile, vero tamen verius; Non modo hîc vulpes, equi, & lupi (vt priscis temporibus fabulabantur) sed & fluuij, & lucernæ, & scamna loquuntur. Etenim vt ab incolis audiui:

Haud procul hinc habitat nemorum inter deuia virgo,
Dicere cui nomen prohibet lex improba metri.
Hæc, gressus quacunq; tulit, (res mira) salictis,
Collibus, & ripis dat vocem, & verba; loquaces
Esse iubet quercus, vocalia saxaq; reddit.

Est etiam alia siué Dryas, siue Hamadryas, seu potiùs saga, Apostrophen vocant; quæ turbam

bam longiſſimam, quanto pollet, ſpiritu inflans, non remotiſsimos modò, ſed etiam à ſexcentis annis mortuos alloquitur. Illo in ſpecu, vnde ſonus, & clamor perpetuò erumpit, Exclamatio latet; virgo plerunq; mœrens, atque ægra, quæ vocibus huiusmodi dolorem leuat. Matrona denique grauiſsima, & plerunque taciturna, quæ ſummo in vertice caliendrum gerit, Epiphonema eſt: vulgo etiam dicitur *Tantæmolis* à laudatiſsimo quodam eiuſdem carmine, *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Solet nempe, longiori eloquio audito, ſuam proferre ſententiam. Quamobrem huic noſtræ proluſiunculæ, cuius gratiâ vos, Patres, hucusque moleſtiſsimè detinui, atque à curis grauioribus auocaui, acclamaret illa ſubridens more ſuo:

Tantæ molis erat nugis dare talibus aures.

PRO-

PROLUSIO
DE LITERARIA AVARITIA
IN CLASSE HUMANITATIS HABITA.

QVoties mecum ipse expendo, Auditores, quantùm annonæ literariæ in dies singulos abliguriat hæc palæstra; quoties, anno exacto, rationes ineo, vt frugi œconomi solent, atque hanc voracissimam Carybdim per otium autumni considero; vehementer admiror, quî fieri potuerit, vt perexiguis ijs redditibus, quos mihi tenuis admodum ingenij census suppeditat, quadriennium huc vsque integrum tolerauerim. Nam, vt superiores omittam annos, illum, qui proximè conuolutus est, quanti stetisse mihi arbitramini? Audite. Viginti supra centum themata Italica, Latina ferè totidem: epigrammata sexaginta & octo: ænigmata decem: descriptiones vndeuiginti: elegiolas septem (epistolas, academias, concio-

ciones, schemata, & alia non numero) hæc omnia quotidianæ vnius anni expensæ dilapidarunt. Patrimonium Varronis, & fundum mehercle Marci Tullij dispendia ista absorberent, non modò inopes prouentus meos. Ingenium certè adeò macie confectum in me sentio, vt nihil præter vappam, eiusque exuuias relictum existimem: vsque adeò hirudines istæ, mihi perpetuò affixæ, quidquid in eo fuerat medullæ & viui sanguinis emulserunt. Non ita locustarum nubes, quoties Apuliæ aruis insedere, fruges, vites, arbustaque depascuntur; non ita bombyces recèns exclusi diu noctuque arrodunt substrata folia è moris decerpta, vt istæ scholasticæ erucæ matutina, pomeridiana, & domestica themata, quidquid operoso cultu calamus profert, quidquid miser in dies sero, quidquid meto, quidquid festis diebus congrego, esu assiduo absumunt, glutiunt, decoquunt, populantur. Nihil tantæ edacitati subducere, nihil in crastinum asseruare licet. Proh Deus immortalis! Quis vnquam paterfamiliàs eò angustiarum adducitur, vt, prandij aut cœnæ imminente horâ, cogitandum illi tum sit de olere, de pulmento, de iusculo & sale? Id tamen mihi quotidie fere vsuuenit, simul ac importunum illud campani æris signum centum ferme conuiuas honorarios huc aduocat meis sumptibus alendos, reficiendosque. Fateor ingenuè, Patres, Cùm primùm ex solitudine Hieronymiani Parnassi, extra vrbis pomœrium positi, huc aduenissem, erat mihi supellex, vtensilia, conge-

stum-

stumque peculium, non illud quidem hominis opulenti & prædiuitis, sed quantum, parcè & frugi si viuerem, alendæ honestæ familiæ satis superque credideram. Papè! paucis exactis mensibus, regionem omnem inuasit fames, quá neque Saguntini, neque Samaritani, neque obsessi à Tito Iudæi crudeliorem olim experti. Ad panem primò hordeaceum, deinde ad furfuraceum, postremò ad gramen, ad mures, ad soleas ventum est. Quæ dira vnquam Celæno pessima Harpyiarum talia prædixisset! Quid memorem in hác atroci esurie, rerum mearum funestam cladem, & miserrimum depeculatum? Fuerat mihi Nauis oneraria sub tutelâ Deiparæ Virginis, quam multo studio instruxeram atque adornaueram; Hanc præfatio importunissima, instar coorti turbinis, ipso magistratûs mei initio absorbuit, cuius tamen tabulata nonnulla hoc anno, si superis placet, è naufragio subducam. Erat etiam insignis Cancer, is scilicet, quem adolescentis collo suspenderat Diuus Ignatius, puerili terriculo puerilem culpam castigaturus. Cancer hic summâ curâ & diligentiâ in abdito penu per biennium asseruatus, vbi primùm supremæ grammaticæ regimen iniui, solenne illius diei epulum auxit inter postrema fercula productus. Præterea fuerant mihi puluerulenta quædam ac omnigena rudera, Danaûm reliquiæ. Hinc ego singula rimans, atque perscrutans nonnihil literariæ annonæ per hos annos eduxi. Nunc verò adeò susdeque versa sunt omnia, vt vltra quicquam in

rem meam erui posse desperem. Itaque huc vsque vixi, non sordidè quidem (nam, Deo auspice, nihil vitæ necessarium defuit) sed neque profectò splendidè; ægrè certè ærumnoseque. Nihil tamen per incuriam perire passus sum: nihil prodigè, quod ego meminerim, ad pompam & luxum proieci: nullum ferculum non bis saltem in mensam rediit: nullam venalem vestem exposui, cuius modò pars extima, modò pars intima, versâ vice, non viderit solem. Atqui hunc saltem annum, si non otiosum, at non vsquequaque incommodum, curarum certè plurimarum expertem mihi pollicebar, quòd laboribus anteactis frui, & parto viuere aliquatenus arbitrabar. Videte, calamitoso homini, quem semel fortuna deiecerit, vt pessima quæque ingruant. Habeo superstites in his infelicibus scamnis quinquaginta fere aures veteranas, testes bene memores, quas nequicquam abs me diuellere mutatione palæstræ sum aggressus. Harum itaque aurium sinus hiatusque mihi molestissimos nouis carminibus, nouis periodis, nouis ex integro scriptionibus implere cogor. Interea tria iusta volumina, in quibus tum solutæ tum strictæ orationis argumenta ritè iam digesseram, labor anni, deliciæ, & facultatulæ meæ, erudiendo abaco cellulæ meæ asseruantur, nec enim ex ijs sperem tellure defossis, & fimo opertis, irrigatisque, vt quondam regis Midæ tonsori, vocales inde arundines prodituras.

Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Sca-

Scabiem potiùs & tuſſim in hoc gymnaſio relictam mallem, quàm....

Sed nimiùm multa de nugis. Serium aliquid, Patres, expectatis. Dabo, neque longè petitum ab hâc ipsâ querimoniâ, quam audiſtis. At credite, inter maximè ſeria negotium iſtud mihi eſſe, quod vobis viſus ſum per iocum efferre.

Aliquis fortaſse veſtrûm tacitè exprobrauerit mihi nimiùm tenacem ac timidam in literis auaritiam. Fateor. Aio tamen hanc auaritiam apprimè vtilem & neceſſariam non minùs vitæ quàm literis fore. Quantò enim meliùs literariæ Reipublicæ conſultum foret, quantò compendioſior eſſet facultas quæque, ſi literatos auariſſimos habuiſſet, qui nil de amplificandâ voluminum mole aut copiâ ſoliciti, nihil ſcriptum tranſcribere, nihil coctum recoquere, nihil ex chartâ in papyrum traducere voluiſſent. Exigua fortaſſe bibliotheca mundum vniuerſum literarium complecteretur. Ex hâc tenacitate nimirum aurea illa breuitas manat, quam cuncti laudant, nulli conſequuntur præter auaros. Breuitatis porrò hæc prima laus, vt rebus malis, ſi non faſtidium, ſaltem nauſeam demat; optima verò meliora adhuc reddat. Ouidij virtutibus auaritiam admiſce, nihil ex eius poëſi carpere liuor poſſit. Hanc adime Virgilio, voluptatem omnem & charites eius diuino poëmati ſenties deeſſe. Huius præclaræ auaritiæ, quæ & quandoque labori parcere, & rebus ſuis opportunè vti ſciat, egregium enimuerò ſpe-

timen dedit idem Virgilius in duabus Stygis descriptionibus, quarum alteram habet Georgicorum quarto, alteram Æneidos sexto. Georgicorum quarto, vbi Orpheum inferos adeuntem describit, hæc habet.

Vmbræ ibant tenues, simulacraque luce carentũ.
Quàm multa in sylvis auium se millia condunt,
Vesper vbi, aut hybernus agit de mõtibus imber,
Matres atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositique rogis iuuenes ante ora parentum.

En iterum Æneidos sexto eiusdem Stygis descriptio. Attendite.

Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositique rogis iuuenes ante ora parentum.
Quàm multa in Sylvis, autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia &c.

Quatuor fere carmina ex integro transcripta audistis. Cur hoc? nisi quòd ingenij expensis iam elaborata, & limata fuerant; neque è re suâ existimauit prudens & frugalis œconomus laboriosis sumptibus alia de nouo recudere. Neque enim opus poëseos in eo situm putetis, adolescentes, vt quis apicem calami per aream papyri manu ducat; neque existimetis vnà cum atramento carmina etiam fluere. Non itaque erubuit Princeps vatum sua iterum lectoribus apponere; neque semel id fecit. Cur igitur timeam ego meos pariter versiculos, mea themata auditoribus meis iterum ingerere, quò firmiùs adhærescant.

At

At ista (inquit aliquis) insignis pigritia est. At ista (repono ego) hominis ratione vtentis æquissima est parsimonia. Aranearum est telam nouam conficere, vbi quis veterem disiecerit, quippe quæ non illis ex cerebro, sed ex aluo deducitur. At ego amens planè sim, si quod possum resuere & paucis reficere, ex integro ordiri velim. Verùm, ne ab instituto discedam, vultis, Auditores, vt huius commendatissimæ auaritiæ luculentissimum aliud exemplum proferam, quod omnes approbaturi sitis vestris encomijs atque suffragijs? Sic puto. Attentis animis accipite. Ecquid, obsecro vos, ex hâc nostrâ prolusiunculâ hucusque laude dignum existimatis? Expendite omnia: nihil prorsus, omnino nihil. At laudem certè plausumque referet postremum istud, quod addam, & paucis expediam, vt auarum decet: quod quidem in exemplum vobis propono ad commendationem literariæ auaritiæ. Ecquid porrò istud? Epiphonema omnium pulcherrimum, cui honorificè assurgere omnes iubeo; videlicet: Finis.

DISSERTATIO IN INSTAVRATIONE STVDIORVM

IN TEMPLO HABITA.

QVI de eloquentiâ differunt, vt plerunque solent, qui ex hoc loco annum literarium aperiunt, illud tantummodo eloquentiæ genus attingere videntur, quod olim antiquo in foro, & militaribus in concionibus vsurpatum, nunc ferè totum ad sacros oratores est deuolutum. Quo fit vt, cùm huiusmodi actio coram multitudine paucorum sit, minùs interea afficiantur adolescentes erga ea studia, quorum sibi vsum in reliquâ ætate & minimè necessarium & parùm vtilem futurum intelligunt: cùm tamen alios planè vsus longè præstantiores frequentioresque habeat ars dicendi, de quibus pauca dicere, mox aggrediar. Illud insuper animad-

uerti, quoties de facultate oratoriâ sermo instituitur, vt plurimùm de eius necessitate, vtilitate & laudibus panegyrim institui; nihil fere vnquam attingi de pernicie, grauissimisque, atque innumeris malis cauendis, in quæ ars ista ad vtilitatem mortalium nata, plerunque vitio hominum trahitur. De his etiam agendum hodie, vt qui nobis informandi sunt ad eloquentiam iuuenes simul discant & quatenus eâ vti possint, & quatenus abuti non debeant. Itaque, vt videtis, de vsu ciuilis, atque, vt ita dicam, quotidianæ eloquentiæ, & de eiusdem abusu in præsentiâ dissertationem potiùs quàm orationem pollicitus sum. Quæ duo cùm & maximè necessaria reipublicæ semper existimauerim, & de vtroque rarò aut fere nunquam ex hoc loco dictum putem, attentos volo, simulque veniam posco, si minùs ornatè, atque ad pompam, dummodo rem conficiam, perorauero.

Et de vsu quidem occurrit primò eloquentia illa, quæ inter probos, sapientesque viros in consilijs publicis & præcipuis vrbium magistratibus locum habet. Quâ tamen in re, cùm me diutiùs immorari, ætatis & consuetudinis meæ ratio minimè ferat, illud tantummodo innuam, quod à viris grauissimis aliquando audiui; nimirum hîc, si vnquam aliàs, verissimum comprobari effatum illud, primum oratoris artificium esse, vt sine artificio dicere videatur. In huiusmodi siquidem congressibus, vbi coram principibus reipublicæ viris res maximæ in controuersiâ versan-

ſantur, nihil deterius, nihil ineptius ad perſuadendum, quàm oratio compta, domo allata, quæ ſuſpicionem artis vel minimam præſeferat, caloremque & motus habeat, ad quandam ingenij pompam admirationemque excitandam, iam antea præparatos. Iſta quidem incautæ imperitæque multitudini fucum faciunt, quæ inſtar cymbulæ hac illac, quolibet flante vento, conuertitur. Inter ſapientes verò velle ſapere, res eſt indignationi primùm, deinde contemptui, & riſui obnoxia. Quod quidem accidiſſe fertur in congreſſu, ſi bene memini, Athenienſium. Cùm enim ad molitionem cuiuſdam ardui operis duo præclari nominis artifices acciti coram Patribus, aſtitiſſent, eorumque alter, magnificis promiſſis, multa copiosè ornatèque dixiſſet; rogatus alter ſententiam ſuam: At verò, inquit, quæcunque promiſit iſte, ego faciam. Atque huic aſſenſus eſt vniuerſus ordo, quod ipsâ dicendi ſobrietate ac moderatione fidem præ altero ſibi conciliaſſet.

Eſt etiam vſus eloquentiæ ſingularis in conſcribendis epiſtolis. Verùm, cùm de artificio iſto clariſſimi, doctiſſimique viri præcepta conſcripſerint, atque in eo genere orationis exempla quamplurima extent, eaque luculentiſsima, & multiplici idiomate, nihil eſt, quò diutiùs vos morer.

Tertium genus ſupereſt, de quo nemo huc vſque præcepit quicquam, nemo artem vllam confecit, aut methodum tradidit: nihil autem eſt in omni dicendi arte tum ad negotia

gotia quæuis perficienda, tum ad mortalium conuictum & societatem seruandam magis vtile ac necessarium. Eum videlicet eloquentiæ ciuilis vsum intelligo, qui non in foro neque in curiâ versatur; sed intra priuatos parietein quotidianis domesticisque colloquijs, quis bus sæpius in diem oratoris quisque munere fungitur, persuadendo, deprecando, absterrendo, monendo, consolando, cæteraque omnia præstando, quæ oratoriâ facultate continentur. Neque verò, quòd hîc solitariâ quadam actione, vno oratore, vno itidem aut altero tantùm auditore res agitur, minori idcirco opus est arte. Verùm duo tantùm præcipi posse existimo; alterum, vt orator nihil impium, nihil iniquum sibi proponat, de quo paulò infra dicam; alterùm, vt eorum hominum, quibuscum agit, mores, indolem, atque ingenium perspectissimum habeat. Sunt enim primò ambitiosi quidam & perspicaces, quibus quò validiores euidentioresque rationes inculcaueris, eò pertinaciores in proprio sensu ac peruicaciores efficias; ob id præcipuè, quòd vim sibi inferri sentiant, ægrèque ferant rationes sibi ostendi, quas ipsi minimè inuenerint. Cum huiusmodi hominibus ita dissimulatè agendum, ita affectanda inscitia, vt ipsimet ingenio suo in ea argumenta incurrant, quæ tu videaris ignorasse, atque ab ijs tunc primùm discere, quò fiet, vt eas rationes, quarum occultè tantùm quædam semina iacta fuerint, illi adoptent tanquam suas, atque ideò proniori ad assensum animo arripiant.

Sunt

Sunt alij rudes atque hebetes, qui ratiocinio nullo moueri possunt, quippe qui præ crassitie ingenij vim argumentorum minimè sentiant. Hos nisi bestiarum more clamoribus, vultu, oculis, aut obiectâ aliquâ luculentâ imagine traxeris, nihil vnquam obtineas: Quâ arte vsum ferunt Menenium illum Agrippam, qui ad sedandam multitudinem, fabellam exposuit de coniuratione membrorum humani corporis in ventrem desidiosum atque inertem, quo apologo plebem aduersùs Patritios concitatam in officio continuit. Sunt alij timidi atque imbecilles, quos iniecto terrore statim permoueas. Orator sacer, cùm à Matronâ nobili chyrographum alienæ famæ perniciosissimum nullis precibus impetrasset: Retine, inquit, apud te, vt libuerit. Hæc chartula nimirum egregiè vsui erit succendendæ lignorum strui, cuius flammæ æternùm destinabere. Non tulit fœmina, ceteroquin pertinax, dictum minax; quodque adhibitæ antea machinæ non potuerunt, pauor, & metus extorsit. Valent etiam apud quamplurimos opportuni sales, & ioci, qui interdum prolixæ orationis pondus habent. Est enim illis, vt aiunt Rhetores, vis nescioquæ imperiosissima, & cui repugnari minimè possit. Animum ab intentione rerum sæpe auertunt: aliquando etiam reficiunt, & à satietate ac fatigatione renouant; rerum denique maximarum momenta vertunt, cùm odium iramque frequentissimè frangant. Quâ de re testimonium egregium extat in sacris annalibus.

bus. Cùm enim Perusini, legatione missâ ad Vrbanum quintum, arduum nescioquid sibi concedi postularent; orator, Reipublicæ nomine, longissimam orationem exorsus est, cuius tædio Pontifex victus, cùm mirum in modum distorqueretur, vnus è legatis, ex eo fastidio infelicem exitum causæ ominatus, remedium aliquod afferre secum animo statuit. Itaque oratione tandem aliquando absolutâ, cùm Pontifex hoc ipso austerior postulata negaret, atque in suâ opinione consisteret: At enim, Sanctissime Pater, inquit ille: Hoc insuper in Reipublicæ nostræ mandatis habemus, vt, si semel audita oratio nihil profecerit, eandem tibi ex integro orator repetat, vt saltem iteratis precibus moueare. Quare iterum recita. Quo ioco delinitus Pontifex, non modò quod poscebant, sed quidquid insuper vellent vtrâque manu daturum se pollicitus est, modò ne iterum illa crambe auribus ingereretur.

Innumeræ prҽterea sunt hominum ingenijs formæ, non minores fortasse quàm corporum, quibus tamen omnibus, provt vsus tulerit, formam ipse dicendi accommodet orator, necesse est. Aliter enim persuadendus est, qui recenti adhuc vehementis doloris vel cupiditatis vulnere leuem etiam medentis tactum reformidet; aliter, qui præiudicio tantùm præoccupatus accedat; aliter qui & sapiens apprimè sit, & artis optimè conscius, quâ petatur. Sed longum esset ire per singula. Illud tantùm addo, in tantâ rerum & inge-

nio-

niorum varietate, nihil tamen esse tam arduum, nihil tam asperum, nihil tot difficultatibus obsitum, quod quidem egregius orator, si cautè se circumagere, si declinare offensiones, si opportunos aditus & tempora captare nouerit, artis suæ magisterio non possit euincere.

Hæc, atque alia plurima, quæ de vsu eloquentiæ afferri possunt, videtis, auditores, nisi cum summâ probitate ac pietate oratoris coniuncta sint, quot detrimenta, quot vulnera (quæ erat pars altera orationis) tum rei priuatæ tum publicæ sint allatura. Pauca, si lubet, enumeremus. Improbi itaque eloquentis primum facinus ac scelus est, veritatem nebulis infuscare; ita vt, si non perpetuò (nam denique luce suâ se prodit) saltem diu oppressa lateat ac sileat. Continuò labes ista in historiam manat; atque illam rerum præteritarum custodem, normam temporum, & magistram posteritatis inficit, eique fidem omnem adimit, aut certè magnâ ex parte corrumpit. Verùm neque necesse est ad hanc corruptelam palàm impudenterque mentiri; siquidem dissimulando, reticendo, excusando, atque, vbi veritas cupiditati fauet, tunc integrè fideliterque narrando, facillimum est rhetori versipelli, quàmcunque velit faciem, coloremque, ac personam rebus gestis accommodare; vt penes statuarium est, demptis relictisque ex marmore, quæ ex arte nouerit, humanum aut equinum caput exculpere.

Illud

Illud verò quantò etiam perniciosius, quod hanc corruptricem, & inimicam veritatis eloquentiam, etiam in Philosophiam, atque in ipsam rerum Diuinarum scientiam diserti homines intulere. Nam vitam nullam animantibus inesse, fortuito concursu omnia gigni, nec aliud esse rerum istarum vniuersitatem, quàm spatium quoddam dissectum in taxillos innumeros, deinde diuersimode turbinatum, vt ex eâ rotatione atque attritu sidera, planetæ, terrarumque orbis extiterint; an non hæc omnia, & sexcenta alia id genus elegantissimis calamis captiosa eloquentia inuexit? Quid sacras verò scientias memorem? Audeo dicere lethalius religioni vulnus intulisse Erasmum, & Molinæum, ceterasque illius temporis rhetoricas pestes, quàm ipsi tentauerint primi machinatores hæreseos, atrocissimi sceleris antesignani. Hoc iampridem ab ipso Christianæ fidei exordio animaduerterunt Patres, hæreticorum scilicet id esse proprium, vt fœda & indecora dogmata sua verborum ornatu ac nitore vestiant; è contrario verò Catholicam Ecclesiam nudâ & simplici veritate esse contentam.

Excludor angustiâ temporis, quo minùs cæteros improbi oratoris abusus persequar, quoties vel ad priuatam sui vtilitatem, vel ad explendam iram, vel ad excutiendum dominatûs iugum malignam eloquentiam conuertit. Nam quid de actione forensi dicam? Quæ causa adeò profligata est, quam si disertus, idemque iniquus orator eloquentiâ suâ

tra-

tractare velit, non possit incautos iudices ad se trahere, atque ad suffragia contra omnes ius cogere? Quid dicam de adornandis calumnijs? quid de maledicentiâ? De hâc porrò, vtpote quæ familiarium sermonum condimentum frequentissimum est, pauca attingam.

Et primò maledicentia quædam est rudis, & tyruncula, nondum exercitata, nondum expolita, quę scilicet crassis apertisque mendacijs, ipso oculorum visu mox refellendis, alicuius famę insidiatur. Sed ista plus clamoris habet, quàm vulneris. Illa profectò perniciosior, quę sobria, eruditior, & castigatior ne scintillulam quidem iracundię, nec veneni latentis halitum vel tenuissimum prefert; facie blandâ, atque, vbi res tulerit, falsi amoris & beneuolentię plenâ. Hęc prauum aliquid (quid enim faciliùs?) in vitâ alicuius certò subodorata, aut nacta, non mulierculalarum more plebeijs contumelijs insultat; sed illud vnum curat, vt rem frigido ore augeat, incendatque, aptissimâque incuriâ fidem faciat. Illa verò atrocissima, & magisterij apicem planè adepta, quę miserorum famę palàm proscissę & dilaniatę miserationem omnem adimere studet. Quamobrem in eo tota est, vt detecta alicuius vitia publicæ irrisioni exponat: neque sepeliri illud cadauer famę patitur, sed nigro sale conditum gaudet versari quotidie ante oculos, ante ora omnium, spectaculum miserrimę voluptatis.

Proh Superi immortales! Quam satiùs esset

carere

carere omni arte eloquentię, quàm eadem in mutuam perniciem tam noxiè frequenterque abuti? Quanquam nullâ arte, vt est apud nescio quem veterem pręceptorem, nullius, inquam, artis studio eget maledicentia; Nescioquâ malignitate nobis ingenitâ nascimur rhetores, vt nisi quis perpetuò effręnem istam cupiditatem coërceat, perexiguo tempore & breuissimâ exercitatione nocendi artifex peritissimus euadat. Nouerat ista egregius ille institutor Fabius Quintilianus: quamobrem in ipso aditu institutionum suarum illud in primis exigit, vt orator sit spectatę indolis, ac probitatis. Quid enim, vt inquit ille, nocentius eloquentiâ illâ, quę pœnis eripiat scelestos, cuius fraude damnentur interim boni, consilia ducantur in peius, nec seditiones modò, turbęque populares, sed bella etiam inexpiabilia excitentur? Deinde affert exempla Gręcorum, Romanorumque, & enumerat, qui perniciosâ non singulis tantùm, sed rebus etiam publicis vsi eloquentiâ turbauerint ciuitatum statum, vel euerterint: eòque & Lacædemoniorum ciuitate expulsam, & Athenis quoque, vbi actor mouere affectus vetabatur, velut recisam dicendi potestatem. Contra verò quid Reipublicę probo ac sapiente oratore contingere felicius potest, qui ęquitatem in iudicijs, innocentiam aduersùs calumniatores, oppressos aduersùs potentiores interritus tueatur? quem nec cupiditas corrumpat, nec gratia auertat, nec metus frangat: qui leges incolumes seruari velit, ęrumnis

nis priuatis ac publicis mederi possit, solari afflictos, corruptos mores obiurgare, scelera abſterrere. Quid si deinde huic ęquitati naturę atque indolis Christianam pietatem adiunxeris? Quid si huic insuper canities senectutis, splendor natalium, auctoritas magistratûs accesserit? Hunc virum quis non Diuinâ quadam beneuolentiâ & Superûm dono concessum Patrię existimabit? Hic ille erit discordiarum omnium arbiter, & conciliator; pupillorum, derelictorumque tutor ac parens; pauperum atque ęrumnosorum omnium commune perfugium. Huius fores perpetuo accessu gentium obsesse, refertę aulę, plena atria. Huic commissę prouincię, mandatę legationes, innixa respublica. Hunc denique cumulatissimi, sanctissimique ciuis officio functum atque è viuis ereptum, hunc, inquam, lugebit patria lacrymis veris: Huius funus, huius tumulum, huius nomen, perpetuis laudibus ac prçconijs posteritas prosequetur. Possem eiusmodi enumerare quamplurimos, quos Patria hęc nostra singulis ętatibus tulit: possem etiam recensere viuentes, atque ex hoc loco indicare: sed longiùs orationem proueherem, quàm destinaui.

Ad hoc dignitatis culmen, ad hoc glorię fastigium enitendum est, adolescentes. Quod ne putetis vos assecuturos bienni studio Rhetoricę, ętate adhuc acerbâ, & moribus nondum formatis. Rudimenta ista sunt, quibus accedat oportet iugis & continua mentis intentio, iuris gentium cognitio, omnigenę historiæ

ftoriæ lectio ; folidæque Philofophiæ informatio. Alia infuper (veniam date) inftituenda domi educatio. Ifte ornatus muliebris veftium auro argentoque fulgentium ; otia villarum crebra, ac diuturna; blanditię, myrothecia, cincinni, maternęque illę commiferationes pauorefque, ne puer ftudio pallefcat, ne mifer gracilefcat, ne febriculam contrahat; huius denique ęui inftitutio à moribus antiquis atque auorum noftrorum aufteritate prorfus degener, atque aliena, quî poffit adolefcentum ingenia ad frugem fapientię perducere. Deferenda deinde ad tempus aliquod Patria, perluftrandę nationes exterę, cognofcendi mores populorum, regimina vrbium varia, atque indoles gentium. Hęc animum erudiunt, hęc facundiam exerunt, hęc linguam expediunt, hęc artis pręcepta inftillant, quę non fatis otiofa in fcholis exercitatio tradiderit: Hęc denique vos fenfim ad illam eloquentiam ciuilem perducent, cuius multiplicem vfum qui rectè tenuerit, abufumque omnem, feruatâ morum integritate, vitauerit, optimus & pręftantiffimus ciuis efficiatur.

FINIS.

Mie ui le
maior

